

KRIMINOLOJI

ÇAĞDAŞ TOPLUMDA ŞİDDETİN KRİMİNOLOJİK YÖNÜ

Dr. M. Şükrü ALPASLAN

GİRİŞ

Çağımız, insanlığın şiddet olgusu ile en fazla karşılaştığı bir çağ olarak kabul edilmek gerekir. Gerçekten, iki dünya savaşı, bölgesel savaşlar, bağımsızlık savaşları, iç savaşlar, ihtilâller ve nihayet özellik'e son 20 yıl içinde büyük ölçüde hissedilen toplumsal ve milletlerarası şiddet eylemleri çağımız insanının yaşadığı ortamı oluşturmuştur.

Şiddetin insan ve toplum üzerinde yarattığı etkilerin yoğunluğu ve ortaya çıkardığı sorunlar bu olgunun sosyal bilimler mensuplarınınca etraflı incelenmesince neden olmuştur. Şiddet, normlara uygun ve normlardan sapıcı olmak üzere iki kısımdan oluşan insan davranışları¹ arasında normlardan sapıcı özellik taşıması nedeni ile bu tür davranışları inceleyen kriminolojinin de alanına girmektedir.

Şiddete ilişkin kriminolojik inceleme, bu olguyu iki ayrı yönü ile ele alarak sürdürülebilir. Şiddet uygulayan insanı böyle davranmaya yönelten nedenleri araştırırken tabii olarak psikolojinin verilerinden yararlanmak gerekir². Öte yandan normlardan sapıcı insan davranışlarından suç gibi şiddet olgusu da bir sosyal olay olarak ele alındığında, bu durumda ise sosyolojinin verilerinden yararlanmak gerekmektedir.

1) DÖNMEZER, Sulhi, Kriminoloji, İstanbul 1981, 33.

2) DÖNMEZER Sulhi, Sosyoloji, Ankara 1983, 1.

İşte biz, toplumsal şiddet olgusuna ilişkin bu incelememizi sosyolojik veriler ışığında sürdüreceğiz. Bu hareket biçimi kriminolojiyi suç sosyolojisine dayalı bir sentez bilim olarak kabul eden görüşe de uygun düşmektedir. Söz konusu sentez biliminin konusunu teşkil eden 'suç' kavramı yerine şiddeti ikame ettiğimiz takdirde şiddetin oluşmasına ilişkin tüm sosyal süreçlerin tam bir şekilde incelenmesi mümkün olur³.

Sosyolojik verilerin ışığında incelemeye başlamadan önce şiddet kavramını kısaca belirlemeye çalışacağız. Bu belirlemeden sonra toplumsal şiddet kavramını ortaya koyup bu olgunu özellikleri ve nedenleri üzerinde durmak ve değerlendirmeler yapmak daha kolay olacaktır.

1 — Genel olarak şiddet kavramı

Şiddet, üzerinde çok durulan bir kavram olmasına karşılık bugüne kadar tarifi konusunda bir uyuşma olmaması⁴, değişik sosyal bilim dalları mensuplarınca farklı tarifler verilmesi ve tariflerin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi⁵, karmaşık bir olgu⁶ ile karşı karşıya olduğumuzu ortaya koymaktadır.

Şiddeti en dar biçimde "zarar vermek için güç kullanımı" olarak tarif edebiliriz. Bu tanımda iki belirgin unsur ortaya çıkmaktadır: 1) Güç kullanımı; 2) Zarar. Burada sözüedilen güç kullanımı insan davranışı olarak karşımıza çıkmakta, bu nedenle de şiddet insanın hayal gücü ile sınırsız ölçüde ve biçimlerde uygulanma imkânı bulmaktadır. Zarar ise şiddet tehdidi ile başlayarak yok etme derecesine kadar⁷ varabilen bir özellik taşır, ancak hemen belirtilmelidir ki, güç kullanımı tahrip edici zarara dönüştüğü ölçüde şiddet niteliğine bürünür⁸.

3) DÖNMEZER, Krim., 16.

4) STEINHILPER Gernot. "Violence and Police", Report by, THIRD CRIMINOLOGICAL COLLOQUIUM, COUNCIL OF EUROPE, Strasbourg 1977, 94.

5) STEINHILPER, 91.

6) HALLECK Seymour L., "A Multi Dimensional Approach to Violence", VIOLENCE AND CRIMINAL JUSTICE, Ed. By CHAPPEL - MONAHAN, Wash 1975, 36.

7) ERGİL Doğu, Türkiye'de Terör ve Şiddet, Ankara 1980, 5.

8) ERGİL, 5.

2 — Toplumsal şiddet olgusu

a) Genel olarak

Şiddet, suç kavramı içinde incelenebilen bireysel davranışlar görüntüsünden çıkıp toplum içinde ya da toplumun bir kesiminde "yaygın" nitelik kazandığı zaman toplumsal şiddet olgusundan söz etmek gerekir.

Tarih boyunca her toplumda rastlanılan toplumsal şiddet olgusunun⁹ çağımızda yaygınlaşması ve önem kazanması konusunda değişik görüşler ortaya konulmuştur. Bazı yazarlara göre şiddet, çağımızda birçok devletin oluşmasında 'araç' olarak kullanılmış¹⁰ bu nedenle önem kazanmıştır. Bir başka görüş ise şiddetin önem kazanmasını çağımızda üretilen silâh ve patlayıcı maddelere bağlamaktadır¹¹, Bunlar dışında ileri sürülen görüşlerden bazıları doğrudan doğruya toplumsal şiddetin nedenlerine atıf yapmakta, bazıları ise çağdaş toplumların özelliklerine işaret etmektedir.

Her birinde gerçek payı bulunan yukarıdaki görüşler yanında çağımızın teknolojik gelişmesi ile büyük ilerlemeler kaydeden 'kitle haberleşme' araçlarının da toplumsal şiddet olgusunun yaygınlaşmasında ve önem kazanmasında etkili olduğuna işaret etmek gerekir. Özellikle 2. Dünya Savaşından sonra kitle haberleşme araçları toplumsal şiddetin büyük kitleler tarafından duyulmasına, etkilerinin yaygınlaşmasına yol açmıştır¹².

9) FELDMAN Arnold S., "Violence and Volatility: The Likelihood of Revolution", INTERNAL WAR, Ed. by ECKSTEIN, London 1964, 114.

10) DÖNMEZER, özellikle son 25 yıl içinde birçok devletin oluşmasında şiddetin araç olarak kullanıldığına işaret etmektedir, Kriminoloji, 271; ayrıca benzer görüş için bk. NIEBURG H.L., Political Violence, New York 1970, 24.

11) SHORT James F., "Gangs, violence and Politics", CHAPPEL - MONAHAN, 103; HALLECK, agm., 37-38.

12) Bu konuda ayrıntılı bir değerlendirme için bk. MASS MEDIA AND VIOLENCE, A., Straff Report to the National Commission on the Causes and prevention of Violence, by LANGE David L. - BAKER Robert K. - BALL Sandra J., Nov. 1969, Wash. DC.

b) Şiddetin toplumdaki etkileri

Çağdaş toplumlarda rastlanan şiddet olgusunu ikili ayırım içinde değerlendirmek mümkündür : 1) Siyasî nitelikli şiddet eylemleri (tedhişçilik), 2) Siyasî nitelik taşımayan şiddet eylemleri.

Siyasî nitelik taşıyan toplumda şiddet eylemlerinin ortaya çıkaracağı sorunlar benzer özelliklere sahiptir. Şiddet öncelikle bireylerin toplumda barış ve güvenlik içinde yaşamalarına ilişkin duyguya zarar verir. Toplumsal şiddet sonucu kişilerde genel bir korku ve umutsuzluk oluşur. Böyle bir ortamda yaşayan insanlar arasındaki sosyal ilişkiler gerginleşir, normlardan sapıcı davranışların çoğalması ile toplumda yerleşmiş adalet duygusu zedelenir. Giderek yaygınlaşan bu gibi durumlarda normlardan sapan ya da şiddete yönelen grupların faaliyetleri yoğunluk kazanacağı gibi¹³; yeni katılmalarla sayısal artışların da görülmesi mümkündür, zira şiddet ortamında yetişmiş bireylerin şiddete yönelmesinin çok kolay olduğu bilinmektedir¹⁴. Toplumsal şiddet olgusu ile karşılaşmış bir toplum için en büyük tehlike ise şiddetin kanıksanması halidir ki, bu durumda zarar verici olgunun toplumun tepkisi ile ortadan kaldırılması çok güçleşir¹⁵. İşte böyle bir durumda düzensizlik ve kanunları ihlâl etme anlamını taşıyan "anomi"¹⁶ halinden söz etmek mümkün olur.

3 — Toplumda şiddetin nedenleri

a) Genel olarak

Neden kavramı, sosyal bilimlerde çok kullanılmakla birlikte belirli bir olgunun nedeninden sözederken her zaman açık ve kesin belirlemeler yapmak mümkün olmaz. Bir hususun diğer bir olgunun nedeni olduğunu söylemek bunların her zaman birarada bulunacağını, birini gördüğümüz zaman diğerini de mutlaka göreceğimiz anlamını taşır¹⁷.

13) NIEBURG, H.L., Political Violence, New York 1969, 16.

14) HALLECK, agm., 37.

15) HALLECK, agm., 38.

16) DÖNMEZER, Sosyoloji, 257.

17) SELLIN Thorsten, "A Sociological Approach to the Study of Crime causation", the Sociology of Crime and Delinquency, Ed. by WOLFGANG SAVITZ - JOHNSON, New York 1962, 3.

Böyle olunca karmaşık sosyal olguların nedeninden değil nedenlerinden söz etmek gerekir. İşte karmaşık bir sosyal olgu olduğuna daha önce işaret ettiğimiz şiddetin nedenlerini tek tek sıralamak ve bu nedenler dışında şiddetin görülemeyeceği sonucuna ulaşmak mümkün değildir. Buradan hareketle biz; ilk olarak Fransız kriminolog *Lacassagne*'ın suç için ortaya koyduğu ve suçun sadece gelişmesi için elverişli ortamda görülebileceğine ilişkin görüşünün¹⁸ şiddet olgusu için de geçerli olacağını kabul etmekte ve ancak böyle bir ortamın mevcudiyetinden sonra önceden kesin olarak sıralanması mümkün olmayan sair nedenlerin şiddete yolaçabileceğine inanmaktayız.

Şiddet için elverişli ortamı sağlayacak faktörlere ya da nedenlere baktığımızda, siyasî niteliği olsun olmasın, şiddete toplumun yapısını oluşturan ve aşağıda belirlemeye çalışacağımız siyasî, ekonomik ve sosyal ortamların elverişli olduğunu görmekteyiz.

b) Şiddete elverişli siyasal ortam

Her toplumda yöneten - yönetilen ayırımını belirleyen, güç (otorite) kullanımını düzenleyen, toplumsal kurumların işleyişini ve toplumun bireyleri ile olan ilişkilerini düzenleyen kurallar toplumun siyasî yapısını oluşturur. Bu yapının sağlıklı işleyişi toplum düzeninin korunması açısından önemlidir. Bu konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse, yöneten - yönetilen ayırımının gerçekleşmesini sağlayan kurallar aslında bir çatışma hali olan 'iktidar olma' mücadelesini¹⁹ düzenlerler. Bu kuralların barış içinde uygulanması toplum düzenini yakından ilgilendirir, kuralların uygulanmasında çatışma hali toplum düzenini bozabileceği gibi; iktidarın kullanılmasına ilişkin aksaklıklar ve zaafılar da toplum yaşantısını çalkantıya sürükleyebilir. Gerçekten toplumun üst düzeyinde ve özellikle iktidar - muhalefet, iktidar - baskı grupları ilişkilerinde oluşacak gerginlik ve sürtüşme hali toplumda çatışmalara yol açacak bu da şiddet için elverişli bir ortam hazırlayacaktır. Böyle bir ortam siyasî

18) LACASSAGNE A., (Contributions to Congrès Anthropologie Criminelle, Rome, Nov. 1886) Arch. Anthropologie Criminelle, 1, 181-5'den nakl. GIBBENS - AHRENFELDT, (Cultural Factors in Delinquency, London 1966), 53

19) KAPANİ Münci, Politika Bilimine Giriş, Ankara 1978, 3.

şiddet uygulamayı taktik veya ideoloji olarak kabul etmiş grupların siyasî şiddet uygulamalarına elverişli olacağı gibi²⁰, toplumda genel olarak şiddete eğilimli bireyleri de cesaretlendirir ve harekete geçmelerine yol açabilir. Siyasî şiddet eylemlerinin yoğunluk kazandığı toplumlarda adi suçluların da şiddete başvurdukları gözlemlenmiştir^{20a}.

c) *Şiddete elverişli sosyo - ekonomik ortam*

Toplumun sağlıklı işleyişi içinde önemli bir yer tutan ekonomik durumun bozulmasının da genel olarak şiddete yönelmeyi kolaylaştırdığı kabul edilmektedir. Bu görüşe göre ekonominin bozulması ile toplumda sosyal dengesizlikler oluşacak, bu ise bireylerin beklentileri ile buldukları arasında bir uçurum yaratacak; dengesiz, adaletsiz ve yolsuzluklar içeren bir ortam, halk yığınlarının hoşnutsuzluklarına yol açacaktır²¹. Hoşnutsuzluklar ne derece yoğun olursa toplum bireylerinin şiddete yönelmelerinin de o derece kolay olacağı ifade edilmiştir²².

Ekonomik durumun bozulması kadar toplumun sosyo - ekonomik yapısında oluşan değişikliklerin de şiddet için elverişli ortamı hazırlayacağı, sosyal gelişmenin toplumda şiddet ile yakın ilişki içinde olduğu kabul edilmektedir²³. Ekonomik gelişme ve modernleşmenin görüldüğü durumlarda bu değişikliklerin topluma eşit dağılmasının mümkün olamayacağı, bunun sonucunda ortaya çıkan farklı yaşam biçimlerinin hoşnutsuzluklara yol açacağı belirtilmiştir²⁴, verilen bir örnekte ABD'de zenci toplumunun içinde bulunduğu yaşam biçiminin şiddetin "fitili"ni teşkil ettiği ifade edilmiştir²⁵.

20) Bu gibi durumlarda sorunların "politiza edilmesinin kolay olduğuna işaret edilmiştir, bk. GURR Ted Robert, Why Men Rebel, New Jersey 1970, 12-13.

20a) NIEBURG, 117.

21) GURR, 13.

22) GURR, 13.

23) FELDMAN Arnold S., "Violence and volatility: the likelihood of revolution", INTERNAL WAR, Ed. by ECKSTEIN, 111.

24) HUNTINGTON Samuel, Political Order in Changing Societies, YALE University Press, New Heaven 1969, 4.

25) RUSTEN Bayard, "A way out of the exploding ghetto", NEW YORK TIMES MAGAZINE, Aug., 13, 1967, 19.

Çağımızın sanayi toplumu da sosyal problemler yaratan bir kuvvettir²⁶. özellikle şehirleşme ve göç sorunlarından kaynaklanan sosyal çalkantılar ve kültür değişimleri suça olduğu kadar şiddet olgusuna da katkıda bulunmaktadır²⁷.

Yukarıdaki bilgileri bir bütün olarak değerlendirdiğimizde toplumda şiddet olgusunun sosyo - ekonomik durum ile yakın ilişki içinde olduğunu, ancak tek başına ekonomik durumun şiddetin nedenini teşkil etmesinden değil, ancak elverişli bir ortam hazırlamasından sözedilebileceğini tesbit etmiş bulunuyoruz.

d) *Toplumda şiddet ve kültür ilişkisi*

aa) *Genel olarak*

Şiddet ile karşılaşan toplumlarda kültürün bu olgu üzerinde etkili olduğu konusundaki görüşler ağırlık kazanmaktadır. Grup hayatını düzenleyen ve grup içindeki ilişkilerde karşılaşılabilecek problemlere çözüm yolları getiren²⁸ kültürün sözügeçen problemlerin çözümünde şiddete başvurmayı benimsemesi mümkündür. Ancak bu hiç bir zaman o kültür içinde yaşayan bireylerin büyük bir çoğunluğunun şiddete yöneleceği anlamını da taşımaz. Suç konusunda olduğu gibi kültürün şiddete etkisi "...sadece potansiyeldir ya da imkân hazırlayıcıdır."²⁹. Kişinin bu imkân verici etkiler karşısında şiddete yönelmesi onun bireysel özellikleri ve diğer nedenlerin birleşmesi ile mümkün olur.

Suçla oranla suçun işlendiği kültürün karakteristiklerinin bilinmesi nasıl o kültür ya da toplumda hangi ölçüde suçun beklenebileceğini ortaya koyabilmekte ise³⁰; aynı husus şiddet olgusu için de geçerlidir. İşte bu nedenle şiddet olgusu ile karşılaşan toplumların kültür özelliklerinin değerlendirilmesi belirli bazı sonuçlara ulaşmamızı kolaylaştırır.

Tarih boyunca, değişik toplum ve kültürlerde katı ve mükemmel kurallarla oluşmuş gruplar şiddet dahil her suçu bir yaşam

26) DÖNMEZER, Kriminoloji, 256.

27) DÖNMEZER, Kriminoloji, 347.

28) DÖNMEZER, Sosyoloji, 120.

29) DÖNMEZER, Kriminoloji, 352.

30) DÖNMEZER, Kriminoloji, 344.

veya kültür özelliği olarak kabul edegelmişlerdir³¹. Bu gibi grupların toplumun büyük bir kesimine egemen olması halinde bir 'şiddet kültürü'nden sözedilebilmekte³², buna karşılık sözkonusu gruplar toplumun sadece bir bölümünü oluşturduğu zaman ise bir 'şiddet altkültürü'nün mevcudiyetine işaret edilmektedir³³. Toplumlar da bulunması mümkün birden fazla altkültürden bir veya birkaçının şiddeti bir davranış biçimi olarak kabul etmesi halinde³⁴ toplumsal şiddet daha yaygın bir nitelik arzedecektir.

bb) Şiddet altkültürü

Şiddet olgusu konusundaki incelemelerin hemen hepsi bir şiddet altkültürünün mevcudiyetine işaret etmekte³⁵, doğrudan doğruya bu konuyu ele alan eserlerinde ise, *Wolfgang - Ferracuti*, şiddet altkültürü konusunda ayrıntılı değerlendirmeler yapmaktadır.

Burada önce altkültür kavramını ortaya koymak gerekmektedir, bunu yapmak için kültür kavramının tarifine bakmalıyız. Tarif şöyledir: "Bilgi, inanç, san'at, ahlâk, hukuk, örf ve âdetlerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bütün yeteneklerden oluşmuş karmaşık bütün"³⁶. Tarifte sıralanan hususlar aynı zamanda kültürün unsurlarını da teşkil etmektedir; işte bu unsurlar birbirleri ile ahenkli bir kültür bütünü, sistem oluşturabileceği gibi böyle bir ahenk tüm kültür sözkonusu olduğunda görülemez. Gerçekten Türkiye kültürü veya Amerikan kültürü içinde değişik leh-

31) GIBBENS - AHRENFELDT, 61.

32) DEBUYST, "The etiology of violence", VIOLENCE IN SOCIETY, Collected Studies in Criminological Research, Vol. XI, COUNCIL OF EUROPE, Strasbourg 1974, 239; BIENEN, şiddet kültürüne örnek olarak zenci toplumunu vermektedir, zencilerin bu kültür özelliklerini Amerikan toplumunun kendilerine karşı uyguladığı şiddetten aldıklarını kabul etmektedir, 14; BIENEN Henry, Violence and Social Change, Chicago 1968.

33) DEBUYST, 240.

34) DEBUYST, 237.

35) Bu konuda bk. NIEBURG, 85-92; BIENEN, 14; DEBUYST, 239-242; GIBBENS - AHRENFELDT, 55-60.

36) TAYLOR, Primitive Culture: A Study of man and Civilisation, 1871, 1958'den nakleden, DÖNMEZER, Sosyoloji, 114.

çeler, teknolojiler, dinler, ideolojiler ve ekonomik kurumlar vardır, bunlar arasında tam bir ahengin bulunması mümkün değildir. İşte böyle aynı bir tüm kültür içinde farklılıkları son derece derin kültür farkları “alt kültür”leri meydana getirirler³⁷. Tüm kültürden ayrı olarak değerlendirilmesi gereken bu alt kültürlerin mensupları sosyalleşme süreci sırasında karşılaşacakları sorunların çözümünde³⁸ ya da belirli dürtüler karşısında gösterecekleri tepkide³⁹ şiddete başvurmayı benimseyip kabul edebilirler⁴⁰. Hemen bir örnek vermek gerekirse, bazı sosyal gruplar “şeref” kavramına yönelik saldırıların şiddetle karşılık görmesini ister ve tasvip ederler⁴¹. İşte bu durumda karşımızda bir şiddet altkültürü bulunmaktadır.

Şiddet altkültürü taşıyan grup hemen her zaman toplum kuralları ile çatışma halinde olacaktır⁴². Bu çatışma hali ya o şiddet altkültürünün zaman içinde kaybolmasını, erimesini sağlar, ya da toplum kültürü bütün olarak onunla uzlaşma metodları geliştirir veya onu “tecrit eder”⁴³.

Şiddet altkültürünün daha iyi anlaşılabilmesi için bu konuda bazı örneklerle değinmekte yarar vardır. *Wolfgang - Ferracuti* eserlerinde dünya üzerindeki değişik toplumlardan şiddet altkültürüne örnekler vermektedirler.

İlk örnek Colombia ile ilgilidir, bu ülkeye özgü bir şiddet olgusuna (*violencia colombiana*) değinen yazarlar, ülkede siyasî nedenlerle büyük boyutlara ulaşan bir “düzensizlik epidemi”sinden söz etmekte, bu ortamda şiddet eylemleri ile adam öldürmelerin 1950’lerden itibaren büyük ölçüde arttığını, rakamın 200.000 civarında olduğunu tahmin edildiğini belirtmektedirler⁴⁴. Daha çok kırsal kesimde görülen şiddetin “vahşet” derecesine ulaştığı kay-

37) Ayrıntılı değerlendirme için bk. DÖNMEZER, Sosyoloji, 132.

38) DEBUYST, 237.

39) DEBUYST, 239.

40) DEBUYST, 239.

41) DEBUYST, 239.

42) DEBUYST, 239.

43) GIBBENS - AHRENFELDT, 66.

44) WOLFGANG - FERRACUTI, *The Subculture of Violence*, London 1966, 276.

dedilmektedir. Temelinde siyasî ve ekonomik elverişli ortamın da yer aldığı bu şiddet ortamı, Colombia kırsal kesiminde nesilden nesile aktarılan şiddet altkültürüne bağlanmaktadır⁴⁵.

Şiddet altkültürü ile ilgili ikinci örnek Meksika'dır. 1931-1954 yılları arasında 257.000 adam öldürme olayının cereyan ettiği bu ülkede, belirli bölgelerdeki yoğun şiddet eğiliminin orada yaşayan grup bireylerinde mevcut şiddet ve ölüme ilişkin kadercî inançlarla ilgili olduğuna işaret edilmektedir⁴⁶. Şiddet ve ölümün bu yörelerde yaşayan insanların folkloruna dahi yerleştiği belirtilmiş; "ölmek için doğmuşuz", "şayet yarın öleceksem bugün ölmeyi yeğlerim", "beni öldürecekler ama ben de dörtten fazla öldürdüm" gibi deyişlerin toplum bireylerince benimsendiğine ve altkültür değerlerinin şiddeti açıkça cesaretlendirdiğine işaret edilmiştir⁴⁷.

Son olarak vermek istediğimiz örnek, şiddet altkültürüne rastlanan toplum gruplarında tarih boyunca süregelen bir davranış biçimi olan kan gütme ile ilgilidir⁴⁸. Napoli yakınlarında Caserta bölgesinde üç köyün birleşmesi ile oluşmuş *Albanova* komününün 30.000 nüfusuna rağmen Avrupa'da en yüksek şiddet suçluluğunun yer aldığı toplum olduğuna işaret edilmektedir. Bu toplumun özellikleri arasında yer alan acımasız kan gütme uygulamaları, şiddet eğiliminin fazlalığı, silâh sayısının çokluğu ve büyük ölçüde paylaşılan ve mutlak biçimde kabul edilen bir "şeref" anlayışının, şiddeti en doğal davranış biçimi haline getirdiği belirtilmekte⁴⁹, Albanovalı için silâhın dinsel bir özellik taşıdığı, vaftiz babasının çocuğa hediyesinin her zaman silâh olduğu, toplumda intikamını almayan kişinin yetersiz sayılarak tecrit olunduğu kaydedilmektedir. Bu yöredeki şiddet uygulamasının günümüze dek gelmiş olması şiddeti ön plânda tutan kültür değerlerinin nesilden nesile aktarılması ile izah edilmektedir⁵⁰.

Yukarıya aktardıklarımız dışında daha birçok örneği bulunan; sosyal gruplarda şiddete başvurma davranışı yerleşmiş kültürün

45) WOLFGANG - FERRACUTI, 278.

46) WOLFGANG - FERRACUTI, 280.

47) WOLFGANG - FERRACUTI, 280.

48) GIBBENS - AHRENFELDT, 65.

49) WOLFGANG - FERRACUTI, 281.

50) WOLFGANG - FERRACUTI, 282.

bir kısmı olarak kendini göstermekte; bunun ötesinde, şiddetin, alt kültürün tabii ve zorunlu bir ihtilâf çözüm aracı olarak kabul edildiği görülmektedir⁵¹. Bir toplumda görülen şiddet altkültürünün gerek o toplumdaki başka grupları gerekse başka bir toplumdaki şiddete eğilimli grupları etkilemesi, bazı kültür değerlerinin bu gruplarca kabul edilmesi mümkündür. Bu durumda şiddet altkültürünün yayılmasından sözedilebilir, zira şiddet içeren davranışların öğrenme süreci ile yayıldığı kabul edilmektedir⁵².

Yukarıda ortaya koyduğumuz görüşten hareketle, çağımızda toplumsal şiddetin yaygınlaşmasına neden olan bir şiddet altkültüründen sözedilebilip edilemeyeceği konusu üzerinde durmak istiyoruz.

Çağdaş toplumlarda şiddet eylemlerine yönelen gruplara ilişkin istatistikler, gözlemler ve değerlendirmeler, bu grupları oluşturan bireylere ilişkin önemli bir ortak özellik belirlemektedir. Bu özellik, şiddet uygulayanların büyük bir çoğunluğunun "genç nesil" olarak nitelendirilebilen 17-25 yaş grubu arasında yer almasıdır⁵³. Bu durumu izaha yönelen değişik görüşler vardır; *Wolfgang*, II. Dünya Savaşından sonra görülen yüksek doğurganlık oranının şiddete en fazla eğilimi olan 15-25 yaş grubu nüfusunda şişkinliğe yol açtığını belirtmekte⁵⁴; *Debuyst*, genç neslin duygularını sembolik iletişim yolları olarak nitelendirdiği "konuşma ve yazı" ile açıklamakta güçlük çektiğini, onun için tavır ve hareketleri tercih ettiğini bu nedenle de şiddet içeren davranışlara kolayca geçebildiğine işaret etmektedir⁵⁵. *Luzzi*'ye göre ise, genç neslin reform ve yenilik konusundaki heyecanı onu çarpık düşüncelerin avı haline getirebilmekte⁵⁶; *Steinhilper*, gençliğin heyecan, cesaret ve kahramanlık tut-

51) DÖNMEZER, Kriminoloji, 343.

52) WOLFGANG Marvin, "Contemporary perspectives on violence", VIOLENCE AND CRIMINAL JUSTICE, Ed. by CHAPPEL-MONAHAN, 6.

53) DÖNMEZER, Kriminoloji, 160; SELOSSE J., VIOLENCE IN SOCIETY, 34; WOLFGANG, agm., 13; ERGİL, 287, siyasi şiddet eylemcisi üzerinde yaptığı ankette 16-25 yaş arasında % 80; 30 yaşın altında ise % 93 oranını tesbit etmiştir.

54) WOLFGANG, agm., 13.

55) DEBUYST, 241.

56) LUZZI Aldo, "Terrorist Criminality", INTERNATIONAL SUMMARIES, Vol. 3, Wash. DC 1979, 133.

kuları ile şiddete yöneldiğine işaret etmektedir⁵⁷. Görüleceği üzere, çoğu psikolojik değerlendirmeler olan bu görüşler dışında acaba, bir sosyal kategori teşkil eden⁵⁸ genç neslin şiddet altkültürüne sahip olduğu söylenebilir mi?

Çağımız gençliğinin genelde içinde buldukları toplumların tüm kültüründen farklı bir altkültüre sahip oldukları kabul edilmektedir⁵⁹, bu altkültür kanımızca genç neslin oluşturduğu sosyal kategorinin farklı değer yargılarını, hayat anlayışlarını ve farklı yaşam biçimlerini ortaya koymaktadır. Bu farklılıklar nedeni ile tüm kültürle gençlik altkültürü arasında bir kültür boşluğundan (cultural gap) söz edilir⁶⁰. Yetişkinlerin, özellikle anne - babaların, öğretmenlerin ve sair yetkilerin sık sık genç nesil kültürünü anlayamadıklarını itiraf etmeleri⁶¹ işte bu kültür boşluğundan kaynaklanmaktadır.

Farklı bir altkültüre sahip olmalarına karşılık genç neslin bir bütün halinde şiddeti ihtilâfların çözümünde araç olarak kabul ettiğinden sözedilemez. Şiddete yönelen gençler belki içinde yaşadıkları, büyüdükları altkültürde mevcut şiddete başvurma özelliğini sosyalleşme süreci içinde öğrenme yolu ile kazanmaktadırlar. Bir başka deyişle, şiddet altkültüründe yetişen genç neslin sözkonusu kültürün özelliklerini taşıması doğal karşılanmalıdır. İşte bu belirttiğimiz nedenlerle çağımızda genç neslin oluşturduğu bir şiddet altkültüründen söz etmenin gerçeği ifade etmeyeceğine inanıyoruz. Ülkemiz açısından bu konuya ilişkin değerlendirmeyi aşağıda yapacağız.

e) *Türkiye'de toplumsal şiddet ortamının değerlendirilmesi*

aa) *Genel olarak*

Ülkemizde son 15 yıl içinde görülen ve boyutları her geçen gün genişleyerek toplumu yaşanmaz hale getiren siyasî nitelikli

57) STEINHILPER, report, 31, not 31.

58) DÖNMEZER, Sosyoloji, 184.

59) DÖNMEZER, Sosyoloji, 132; Kriminoloji, 428.

60) DÖNMEZER, Sosyoloji, 133.

61) McCLINTOCK F.H., "Phenomenological and Contextual analysis of Criminal violence", VIOLENCE IN SOCIETY COUNCIL OF EUROPE, Strasbourg 1974, 147.

şiddet eylemlerinin nasıl bir toplumsal ortamda yaygınlaştığı bugün artık herkesçe bilinmektedir.

Siyasî ortamı çalkantılar içinde, ekonomik düzeni büyük ölçüde bozulmuş, işsizliği artmış, şehirleşme ve sanayileşme olgular ile karşı karşıya olan⁶² bir toplum düzeninin şiddet için elverişli ortamı oluşturduğu konusunda şüphe edilemez. Böyle bir ortam gerek siyasî nitelikli şiddet (tedhiş), gerekse toplumun geleneksel sosyal kurumlarından, ilişkilerinden kaynaklanan ve kültür değerleri ile beslenen şiddet eylemleri⁶³ için elverişli niteliktedir.

Siyasî şiddet eylemlerinin kendine mahsus sair nedenleri dışında genel olarak şiddetin Türk toplumunda yer alması acaba yukarıda incelediğimiz kültür ortamı ile izah edilebilir mi? Diğer bir deyişle, ülkemizde de bir şiddet altkültüründen söz etmek mümkün müdür? Aşağıda bu sorunun cevabını aramaya çalışacağız.

bb) Türk toplumunun kültür özellikleri

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, suçta olduğu gibi şiddet olgusu açısından da toplumun kültür özelliklerinin bilinmesi o toplumda ne ölçüde şiddetle karşılaşılabileceğini ortaya koyabilir.

İşte bu görüşten hareketle Türk toplumunun kültür özelliklerine baktığımızda şiddet için elverişli birçok değere rastlıyoruz.

Bu konuda önce *Dönmezer* ve *Taft*'ın tesbit ettikleri Türk toplumunun kültür karakteristikleri arasından şiddet olgusu açısından önemli olduğuna inandığımız üç özelliğe işaret etmek istiyoruz :

1. Türk toplumunda şeref hissini yüksek oluşu;
2. İnsan hayatına biçilen değer azlığı
3. Gururun ileri derecede oluşu⁶⁴.

Ergil de bu konuda gözlemlerde bulunmakta, Türkiye'de sürüp giden şiddet olaylarını besleyen unsurlar arasında kültürel olanlara işaret etmekte⁶⁵ ve kültürümüzde "erkeklik" rolüne yüklenen de-

62) DÖNMEZER, Kriminoloji, 231, 256.

63) ERGİL, 53.

64) DÖNMEZER, Kriminoloji, 344, özellikle not 5.

65) ERGİL, 77.

ğerler arasında sosyal ilişkilerde şiddete başvurmayı kolaylaştıran niteliklerin bulunduğunu belirtmektedir⁶⁶.

Yasa ise, kan gütme olayları ile ilgili gözleminde kültürümüzün özellikleri arasında yer alan abartılmış namus ve onur anlayışına işaret etmektedir⁶⁷.

Bütün bu özelliklerin yanında çağlar boyu savaşıyorak günümüze gelen Türk toplumunda belki de savaşçı bir millet olmasından⁶⁸ kaynaklanan silâh sevgisi de önemli bir özellik olarak görülmektedir. Silâhı erkeklik simgesi ile birlikte değerlerinden *Ergil*, bu aracın şiddet olgusundaki önemini vurgulamaktadır⁶⁹.

Yukarıda belirlediğimiz Türk toplum ve kültürüne ilişkin özelliklerin yarattığı elverişli ortamda siyasî nitelikli şiddet uygulaması yanında diğer toplumsal şiddet olgularına da rastlanmaktadır. Bunların en önemlileri kan gütme ve namus cinayetleridir⁷⁰. Birçok toplumda rastlanan kan gütme "...hısımlık grupları arasında yer alan ve şiddet hareketleri ile kendisini gösteren bir düşmanlık ilişkisidir"⁷¹. Namus cinayeti ise namusunun lekelenmesine ve dolayısıyla şerefine kuşkuya düştüğüne inanan erkek ve kadınların saldırganın yaşamına yönelttikleri şiddet içeren karşı saldırıdır⁷². Oldukça yaygın bu şiddet türlerinin de toplumumuzun kültür özellikleri ile oluşan ortamdan kaynaklandığı açıkça görülmektedir.

Toplumumuzda da şiddet eylemlerine yönelen bireylerin büyük kesiminin 17-25 yaş grubunda toplandığı görülmekte olduğundan ülkemiz açısından da bir gençlik şiddet altkültüründen söz edilebilip edilemeyeceği meselesine burada değinmek istiyoruz.

Konu ile ilgili daha önceki değerlendirmelerimizde belirttiğimiz hususların tekrarına neden olmadan şunu söylemek gerekir ki, Türk

66) ERGİL, 77; YASA da, farklı bir deyimle (kabadayılık) aynı hususa işaret etmektedir; YASA İbrahim, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları, Ankara 1970, 171.

67) YASA, 171.

68) YASA, 16.

69) ERGİL, 82.

70) ERGİL, 187.

71) Kan gütme konusunda ayrıntılı inceleme için bk. DÖNMEZER, Kriminoloji, 272-285.

72) ERGİL, 202.

kültürü içinde yetişen genç nesil toplum kültürümüzün yukarıda ifade ettiğimiz tüm özelliklerini benliğinde taşımaktadır⁷³. Bir örnek vermek gerekirse, kültür özelliklerimizden olan "erkeklik" duygusu çoğu genç ve erkek olan şiddet eylemcilerinin bir kültürel beklentiye uymaktan kaynaklanan rahatlık içinde olmalarına yol açtığı gözlemlenmiştir⁷⁴.

Öte yandan bir kez daha tekrar etmek gerekirse, diğer davranış biçimleri gibi şiddet de çocuğun sosyalleşme süreci içinde aile, okul ve toplumsal gruptan oluşan çevresinden öğrenildiğine göre özellikle çocuk yetiştirme konusunda Türk kültürüne yerleşmiş uygulamaların şiddeti içermesi de genç nesli etkilemektedir. Gerçekten, evde dayak, korkutma ve yıldırma yöntemleri ile eğitilmiş⁷⁵, her insanda bulunması normal saldırganlık dürtüleri bastırılmış çocuğun, bağımsızlık kazanma çağı olan gençlik döneminde içinde bastırılmış öfke ölçüsünde saldırgan olması şiddete yönelmesi normal karşılanmalıdır⁷⁶. Bütün bunlara ilâveten çocukluk dönemlerinde yetiştiği toplumsal ortamdaki şiddet davranışları da çocuk için "model olma" özelliğini taşır, şiddet davranışları kolayca taklit edilir.

Görülmektedir ki, Türk toplumu açısından da genç neslin bir şiddet altkültürüne sahip olmasından sözedilemez. Genç neslin şiddete yönelmesi toplum kültürünün özelliklerinden kaynaklanmakta, diğer nelerler buna eklenmektedir.

SONUÇ

Yaptığımız bu kısa incelemenin ışığında çağdaş toplumda şiddete ilişkin bazı sonuçlara ulaşmamız mümkündür.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, ne şekilde olursa olsun şiddet daha iyi bir toplum istek ve özlemlerini her zaman baltalar.

73) KÖKNEL Özcan, "Şiddetin sosyo psikolojik kökeni", MİLLİYET 18.1.1979, 1.

74) ERGİL, 78.

75) YÖRÜKOĞLU Atalay, "Gençler nasıl saldırgan oluyor", MİLLİYET, 2.3.1979, 2.

76) YÖRÜKOĞLU, agm.

Toplumlardaki düzensizliklerin adaleti değil baskıyı davet ettiği kabul edilen bir gerçektir⁷⁷. Böyle olmakla beraber toplumlarda belirli bir ölçüde şiddeti hemen her zaman yeralacağını da kabul etmek gerekir. Sosyal hayatın dinamik oluşu şiddet ve düzen arasında sürekli bir hareketliliğe neden olur⁷⁸. Bunun ötesinde şiddet, bazı sosyal rahatsızlıkların da bir habercisi olmak özelliğini taşır. Toplum düzeninin şiddet karşısındaki tutumu şiddeti gereksiz kılmak ve onu ödüksüz bırakmak olmalıdır⁷⁹.

Şiddetin, elverişli bir ortamda kolay bir şekilde geliştiği görülmektedir. Ancak bu, elverişli ortamın her zaman şiddete yolaçacağı anlamına da gelmez, oluşturucu sair nedenlerin de etkili olması gerekir.

Çağdaş toplumların büyük bir kısmının kültürel yapılarında şiddet uygulanmasına elverişli özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler içinde yetişen insanların şiddete yönelmesi daha kolay olmaktadır. Şiddete yönelen bireylerin büyük bir oranla genç kuşaktan olması tamamen gençliğin sosyo - psikolojik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Gençliğin kendine mahsus bir altkültüründen sözedilebilir, ancak bir şiddet altkültürüne sahip oldukları ileri sürülemez.

77) BINEN, 37

78) NIEBURG, 16.

79) McCLINTOCK, 160.